

βρίαν προσηράξαμεν εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου (Σαλαμῖνος).

Ραγδαία βροχή ὑπεδέχθη τὴν ἀφίξιν μας. Μετ' εὐγνωμοσύνης ἐδέχθη τὸν εὐερίωνον τοῦτο δῶρον τοῦ Ἑλληνικοῦ Οὐρανοῦ, ὅπερ νέα προσέθηκε θέληγητρα εἰς τὸ περίξ τοπεῖον.

Ἀνυπομόνως ἀνέμενον τὴν δαίλιν, ὁπότε μετὰ τῶν φίλων μου συνταξιδιωτῶν εἰσῆλθον ἐντὸς τῆς ἀναμενούσης λέμβου, ἥτις ἀπεβίβασεν ἡμᾶς εἰς τὸ νησιδριον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Πρώτην φοράν ἐπὶ τῆς ζωῆς μου ἔθετον τὸν πόδα ἐπὶ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Μυρωμένοι, ὁρσοεροὶ θάμνοι καὶ πτωχὸν ἐρημοκκλησίον, ἰδοὺ τὰ κοσμήματα τοῦ νησιδρίου, τοῦ ὁποίου ἡ πενιχρότης οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον μειοῖ τὴν ἀξίαν, ἣν τῷ δίδει τόσον ἐνδοξον περιβάλλον.

Εἶχον ἀγαπήσῃ τὴν μικρὰν ταύτην λωρίδα καὶ μετὰ μεγάλης λύπης ἀπεχαιρέτων αὐτήν, ὅπως ἐπιστρέψω εἰς τὴν εἰρκτὴν τοῦ ἀτμοπλοίου. Ὅτε δὲ τὴν νύκτα, καθήμενος μόνος εἰς γωνίαν τινὰ τοῦ καταστρώματος, ἀνεκάλουν ἀναμνήσεις παρωχημένων χρόνων καὶ κατειχέμενη οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς περίξ κοιμώμενης φύσεως, μοι ἔφαινετο ὅτι ἤκουον ἓνα βαθὺν στεναγμὸν νὰ ἐξέρχεται ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τοῦ Αἰγάλεω καὶ μετ' ὀλίγον ἐν ἐνθουσιῶδες ἄσμα τοῦ κύματος νὰ διαδέχεται αὐτόν, τὸν στεναγμὸν δὲ ἐξέπεμψε τὸ στήθος τοῦ ἡττημένου βασιλέως καὶ τὸ ἄσμα ὅπερ ἔφαλλεν ὁ Αἰσχύλος ὡς παιᾶνα τῆς ἀθανάτου νίκης τῶν Ἑλλήνων.

K. N. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ

THE

FEELINGS OF MAN

(1804-1904)

..... «Ὅπως ὁ Ἀλφόνσος Δωδὲ εἰς τὰ Ἡλύσια Πεδία καθήμενος ἐπὶ βράχου τῆς Προδηγγίας του, ὅπως ὁ Βαλζάκ παρατηρῶν τοὺς Παρισίους διερχομένους τὴν δειροστοιχίαν Φρενδλάνδ οὕτω καὶ ἡ Γεωργία Σάνδ ἐστηριγμένη ἐπὶ λίθου τῆς μελανῆς Κοιλιάδος, φαίνεται ἀνακαλοῦσα τρόπον τινὰ τὰς πρώτας ὀπτασίας της, τὴν Ἰνδιάναν ἢ τὴν Βαλεντίνην. Καὶ ὡς ἄλλοτε τὸ Λουξεμβούργον εἶδεν αὐτὴν κατὰ τὴν ὥραν τῶν πρώτων ὄνειροπολήσεών της, ταιαύτην θὰ ἐπανιδῶμεν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι....», λέγει ἐν τῷ λόγῳ του ὁ Ἰούλιος Κλαρετύ κατὰ τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντος τῆς Γεωργίας Σάνδ. Ἡ τελετὴ ἐγένετο τῇ 1ῇ Ἰουλίου τοῦ παρόντος ἔτους ἐν τῷ κήπῳ τοῦ Λουξεμβούργου πλησίον τῆς ὁδοῦ Racine Feuillantines - Gay-Lussac, ὅπου ἡ συγγραφεὺς ἀλ-

ληλοδιαδόχως κατόκησεν, ἀπέναντι τοῦ Ὁδείου, τοῦ εὐνοουμένου της θεάτρου, ὅπου καὶ πλεῖστα ἔργα της ἐπαίχθησαν.

Ὁ ἀνδριάς εἶναι ἔργον τοῦ γλύπτου Sicard. Τῆς τελετῆς προϊστάτο ὁ διευθυντὴς τῶν Ὁραίων Τεχνῶν. Ἐπὶ τῆς ἐξέδρας διεκρίνετο ὁ Ἰούλιος Κλαρετύ, ὁ Marcel Pevost, ὁ νοσηλεύτας τὴν Σάνδ ἱατρός Fabre καὶ αἱ ἑγγονοὶ τῆς συγγραφέως Κα Αὐγὴ Σάνδ καὶ Κα Γαβριέλλα Σάνδ. Ἡ Γεωργία Σάνδ ἦτο θυγάτηρ τοῦ Μαυρικίου Dupin, λαμπροῦ οὐσσάρου τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἀξιωματικοῦ τοῦ ἐπιτελείου τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως. Ἡ Αὐγὴ Dupin μέχρι ἡλικίας δεκατεσσάρων ἐτῶν ἀνετράφη ἐν τῇ ἐπαύλει Nohant ὑπὸ τῆς μάμμης της, γυναικὸς πνευματώδους καὶ λίαν μεμρῳμένης, θαυμαστρίας τοῦ Βολταίρου καὶ τοῦ Ρουσσώ. Κατὰ τὸ 1817 ἡ Αὐγὴ ἐστάλη εἰς σχολὴν μοναχῶν εἰς Παρίσιους, ἐνθα ἔμεινε μέχρι τοῦ 1820, ἐποχὴν καθ' ἣν ἀπώλεσε τὴν μάμμην της. Μετὰ πάροδον ὀλίγου χρόνου παρὰ τὴν ἀποστροφὴν ἣν ἠσθάνετο διὰ τὸν γάμον, ὑπανδρεύθη ἀναγκασθεῖσα ὑπὸ τῶν γονέων της ἀπόμαχον ἀξιωματικόν, τὸν Βαρῶνον Dudevant, ἐξ οὗ ἔσχεν υἱὸν τὸν Μαυρίκιον, μετέπειτα διακεκριμένον φιλόλογον καὶ θυγατέρα, ἥτις ὑπανδρεύθη τὸν διάσημον ἀνδριαντοποιὸν Clesinger. Ἐν τῷ γάμῳ της, ἡ Γεωργία Σάνδ δὲν εὗρε τὸ ἰδεώδες τῆς εὐτυχίας της, ἣν ὠνειρεύθη, καὶ κατὰ τὸ 1831 ἐγκατέλιπε τὴν ἐπαυλὴν Nohant μεταβάσας εἰς Παρίσιους πρὸς ἀνάγκησιν τῆς ἐλευθερίας της διὰ τῆς ἐργασίας. Τότε συνεδέθη στενῶς μετὰ τοῦ Ἰουλίου Σανδώ, νέου ἐμπορομένου ὑπὸ εὐγενῶν αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν, μεθ' οὗ συνεργάθη. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀρχεται ὁ φιλογολικὸς βίος τῆς Γεωργίας Σάνδ.

Κατὰ τὸ 1832 δημοσιεύεται ἡ Ἰνδιάναν κατὰ δὲ τὸ 1833 ἡ Λελία. Ἐκτοτε δὲν παύει πλέον καὶ καθ' ἕκαστον ἔτος, ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν, μᾶς παρέχει ἀνὰ ἐν ἡ δύο μυθιστορήματα ἢ διηγήσεις βιογραφικὰς ἢ κριτικὰς. Ἡ εὐκολία μεθ' ἧς γράφει εἶναι ἀπίστευτος. Ἡ ἰδία ἀναγνωρίζει, ὅτι εὐκόλως καὶ ἀκόπως γράφει, ὅτι αἱ ἰδέαι της ἀφυπνίζονται καὶ συμπλέκονται ἀφ' ἑαυτῶν ἀκολουθοῦσαι τὴν φοράν τῆς γραφίδος, ὅτι κατὰ τὸν βίον της πολλὰ εἶχε παρατηρήσῃ καὶ ἀρκούντως ἐννοήσῃ τοὺς χαρακτήρας καὶ ὅτι ἐπομένως γνωρίζει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὡς τὴν ἀπεικονίσῃ. Ἀπὸ τὸ 1832 ὁπότε τὸ πρῶτον ἐγένετο γνωστὴ εἰς τὸν φιλογολικὸν κόσμον ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Γεωργία Σάνδ», μέχρι τοῦ 1876 ὁπότε ἔγραψε τὸ τελευταῖον ἄρθρον διὰ τὸν «Χρόνον» — τὸ μετὰ τὸν θάνατόν της δημοσιευθὲν — κατὰ τὰ τεσσαράκοντα τέσσαρα ταῦτα ἔτη συνέγραψε περὶ τὰ πενήτηκοντα μυθιστορήματα, ἐνῶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν γένει ἔργων της δύναται νὰ ἀνέλθῃ εἰς ἑκατὸν δέκα τόμους. Τὸ ἔργον της δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς τρία διακριτικὰ μέρη, τρεῖς χαρακτηριστικὰς πηγὰς ἐμπνεύσεων, τριῶν διαδοχικῶν ἐποχῶν. Τρωθεῖσα ὑπὸ τῆς σκληρᾶς πείρας τοῦ γάμου της καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ῥωμαντισμοῦ τῆς ἐποχῆς της, συγγράφει κατὰ τὴν πρώτην ταύτην περίοδον

του βίου της, ως συγγραφέως, ἔργον ὡς τὴν Ἰνδιάναν ἢ Βαλεντίνην ὑπερεκχειλίζοντος λυρισμοῦ, ἰδεαλισμοῦ καὶ ρωμαντισμοῦ.

Καθιστᾷ τὸν Ἐρωτα κυρίαρχον ἱερὸν καὶ ἀχαλίνωτον· καταδικάζει τὴν κοινωνίαν, ἣτις καταπιέζει τὸ πάθος χάριν τοῦ συμφέροντος καὶ τοῦ νόμου τὸν ἄνδρα ὅστις ὦν ἰσχυρότερος εἶναι κυρίαρχος τῆς γυναικός:

« Ὁ βδελυρὰ παραδίαισις τῶν ἱερωτέρων δικαίων! Ἐπονείδιστος τυραννία τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τῆς γυναικός! Γάμος, κοινωνία, θεσμοθεσία, μῖσος ἐναντίον σας! μῖσος θανάσιμον ». Ἐν δὲ τῇ Δελίᾳ: « Ποῖον εἶναι τὸ παρὰ φύσιν ἐκεῖνο ἔγκλημα διὰ τὸ ὁποῖον νὰ εὐρίσκηται τὸ ἥμισυ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἰς αἰωνίαν νηπιότητα; Ἡ κηλὶς τοῦ ἀμαρτήματος βαρύνει, κατὰ τὴν ἰουδαϊκὴν παράδοσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς γυναικός καὶ ἐκ τούτου ἡ δουλεία της. Ἀλλὰ τῇ εἶχε δοθῇ ἡ ὑπόσχεσις ὅτι θὰ συνέτριβε τὴν κεφαλὴν τοῦ ὄφους. Πότε λοιπὸν ἡ ὑπόσχεσις αὕτη θὰ πληρωθῇ; »

Πλήρης ἀγαθότητος, ἀγαθότητος βαθείας καὶ ἀπείρου, καταπραϊνθεῖσα διὰ τῆς ἀνακτήσεως τῆς ἐλευθερίας της μετὰ τὸ διαζύγιον, στρέφει βλέμμα πέραξ αὐτῆς καὶ ζητεῖ ἀντικείμενα τῆς συμπαθείας της ξένα πρὸς τὰς διαθέσεις τῆς καρδίας.

Ἀντικείμενον δὲ τῆς συμπαθείας της γίνεται ἡ πάσχουσα ἀνθρωπότης, εἰς ἣν ὀλοφύχως ἀφοσιούται.

Τὰ μυθιστορήματά της κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην περίοδον δύνανται νὰ θεωρηθῶσι καθαρῶς σοσιαλιστικά. Ἐντὸς δεκαετίας ἀπὸ τοῦ 1836 μέχρι τοῦ 1846 δημοσιεῖ νέαν σειρὰν ἔργων, ἐν οἷς καταφαίνεται ἡ ἰσχυρὰ θέλησίς της πρὸς ἐπίσπευσιν τῆς πορείας τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς πᾶν ἰδεῶδες, εὐγενές καὶ δίκαιον, πρὸς πραγματοποίησιν δύο ὀνείρων γεγραμμένων ἄλλοτε ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐφημερίδος. « Ἡ Σφαῖρα »: « Ἐκάστη κατὰ τὴν κλίσιν του, ἐκάστη κατὰ τὰ ἔργα του » καί: « ὅλαι αἱ κοινωνικαὶ θεσμοθεσίαι ὀφείλουσι νὰ ἔχωσι σκοπὸν τὴν βελτίωσιν τῆς τύχης τῆς πολυαριθμοτέρας καὶ πτωχοτέρας τάξεως ὑπὸ ἡθικὴν καὶ πνευματικὴν ἑποψιν ».

Τότε γράφει τὸν *Compagnon du tour de France* (1840), *le Meunier d'Angibault* (1846) κ.τ.λ. δημιουργεῖ κοινωνικὸν μυθιστόρημα, ἐνθα ἐκθέτει τὸ ὄνειρόν της, ὄνειρον χρυσῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἐποχῆς, καθ' ἣν συντελεῖται ἡ ἰσότης, ἡ ἀδελφoπoίησις καὶ συγχώνευσις τῶν κοινωνικῶν τάξεων. Ἀλλὰ τίνι τρόπῳ θὰ ἐπιτευχθῇ ἡ συγχώνευσις, ἡ ἰσοπέδωσις αὕτη; Διὰ τοῦ ἀπὸ μηχανῆς θεοῦ, τοῦ Ἐρωτος. Νέος ὥραιος καὶ εὐφυής, ἐργάτης ἡ χωρικός ἐράται ὥραιος καὶ τελείας νεάνιδος, ὕψηλῆς κοινωνικῆς θέσεως καὶ πλουσίας. Νυμφεύονται καὶ ἰδοὺ ἡ συγχώνευσις τῶν τάξεων. Γνωστὸν εἶναι ὁποῖον ἐνεργὸν μέρος ἔλαβεν ἡ Γεωργία Σάνδ εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 48· « πιστεύουσα εἰς τὴν αἰωνίαν τῆς ποιήσεως ἐπὶ τοῦ πλήθους ἐπιρροήν, εἰς τὴν ὀριστικὴν νίκην ἐνὸς Λαμαρτίνου εἰς τὸ Δημαρχεῖον »· ἐλπίζουσα ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς νέαν μεταβολὴν τοῦ καθεστώτος, καθ' ἣν ἡ δυστυχία ἦθελεν ἐξοστρακισθῇ ἐκ τοῦ

κόσμου, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν βασιλείαν τῆς εὐτυχίας, τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἀδελφοποιήσεως.

Αἱ αἵματηραὶ ἔμως σκηναὶ τοῦ Ἰουνίου κατεκράμνησαν αὐτὴν ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ ὀνείρου της. Φεύγει μὲ ἔντρομον καρδίαν καὶ κρύπτει τὸ ἄλγος καὶ τὴν ἀπελπισίαν της εἰς τὸ βάθος τῆς προσφιλοῦς ἐπαρχίας της, τῆς Berry. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀρχίζει περιγραφὰς ἀγροτικῶν σκηνῶν ἄνευ παθῶν καὶ ἄνευ ἐκθέσεως θεωριῶν. Τὸ Τέλεσμα τοῦ διαδόλου, καὶ ἡ Μικρὰ Φαδέττη θεωροῦνται ὡς ἀριστουργήματα τοῦ εἶδους των.

Εἰς τὰς τρεῖς ταύτας περιόδους τοῦ φιλολογικοῦ βίου τῆς Γεωργίας Σάνδ, δύναται νὰ προστεθῇ καὶ τετάρτη, ἡ τῆς γεροντικῆς ἡλικίας καθ' ἣν ἀπηλλαγμένη παθῶν καὶ γαλήνιος προσφέρει εἰς τὸ κοινὸν ἔργα, οἷα ὁ Jean de la Roche.

Ἐκεῖνο ὅπερ ἐμποιεῖ ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην εἶναι ὅτι συχνάκις τὸ καλλίτερον μέρος τῶν ἔργων της εἶναι αἱ ἀρχαὶ της. Τοῦτο δὲ διότι ὡς ἀρχὴν ἔχει ὅτι ἵνα εὕρῃ τις ὑπόθεσιν μυθιστορήματος ἀρκεῖ νὰ εἴπῃ περὶ αὐτὸν ἐν βλέμμα καὶ ὡς σημεῖον ἀφετηρίας νὰ λάβῃ τὴν πραγματικότητά· ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἀπομακρύνεται ἀνεπαισθήτως, παραμορφοῦσα τοὺς πραγματικούς τύπους ἐπὶ τὸ ἰδανικώτερον καὶ ὑψηλότερον.

Τοῦτο ἀκριβῶς ἔκαμε τὸν Βαλζάκ νὰ εἴπῃ.

« Ἡ ἐξιδανίκευσις καὶ ὁ ἐξωραϊσμός τῶν πραγμάτων εἶναι γυναικεῖον ἔργον ».—

Τὰ δευτερεύοντα πρόσωπα πλησιάζουσι μᾶλλον πρὸς τὴν πραγματικότητα, διότι ἀφίνει αὐτὰ οἷα πράγματι εἶναι.

Ἡ Γεωργία Σάνδ κατὰ τοὺς κριτικούς πρέπει νὰ καταταχθῇ μετὰ τῶν μεγάλων φιλολόγων τῆς Γαλλίας. Ὅτε ἀπέθανεν, ὁ Ρενὰν εἶπε περὶ αὐτῆς: « Κἄτι θὰ ἐκλείψῃ ἐν τῷ μέλλοντι ἀπὸ τὴν συμφωνίαν μας, μ'ία χορδὴ ἐθραύσθη ἐκ τῆς λύρας τοῦ αἰῶνος ».

Ὁ δὲ Lomenie « ... Ἀναγινώσκων τις τὰ ἔργα τῆς Σάνδ ἐννοεῖ ὅτι δὲν εἶναι ἡ ζωή· ὅτι ἡ φαντασία δὲν εἶναι ἡ κρίσις καὶ ὅτι οἱ ποιηταὶ θὰ εἶναι πάντοτε ποιηταὶ, δηλαδή ἵνα ἐμιλήσωμεν ὅπως ὁ σοφώτερος καὶ ὁ ἐξοχώτερος μετὰ αὐτῶν, πτηνὰ μελωδικὰ τὰ ὁποῖα ἄδουσι διὰ πάντα θέρυθρον εἴτε ἐξωθεν εἴτε ἐσωθεν προσερχόμενον, θέλγοντα ἢ ἐκφριζόντα, ἐλκύοντα ἢ ἀπωθόντα· εἴτε ρύαξ κελαρῖζει, εἴτε λαὸς ταράσσεται, εἴτε θάλασσα μυκάται, εἴτε θρόνος καταρρέει, εἴτε χίμαιρα ἀφίπταται, τὸ πτηνὸν ἄδει, πάντοτε ἄδει, διατρέχει ὅλους τοὺς τόνους· μὴ τῷ ζητεῖτε τὸ αἷτιον τῶν ἀσμάτων του, ἄδει διότι εἶναι πτηνόν ».

Π. Α. Π.

